

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΡΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΗΙ ΣΥΜΠΡΑΞΕΙ

ΒΑΣΙΛΙΟΥ ΣΚΟΡΔΕΛΗ, π. Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΑΛΘΕΙΟΥ ΖΑΜΑΡΙΟΥ Διευθυντοῦ τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων ἐν Φιλίππουπόλει, ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ, Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΡΩΣΗ, Καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν Ἀρσακείῳ κλπ.

ΕΝ ΤΗΙ ΗΜΕΔΑΠΗΙ
Συνδρομὴ ἑτησία προπληρωτὴ
δραχ. 6

Παρακαλοῦμεν τοὺς καθυστεροῦν-
τας νὰ ἀποστείλωσιν αὐτὴν ἐν
συστημένῃ ἐπιστολῇ.

ΥΠΟ

Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΓΡΑΦΕΙΑ : Ὁδὸς Ἀναγνωστοπούλου ἀριθ. 16. ματόσημα Τουρκίας (5 γρ. 1 φρ.)

ΕΝ ΤΗΙ ΑΛΛΟΔΑΠΗΙ

Συνδρομὴ ἑτησία προπληρωτὴ
φρ. χρ. 7

Ἀποστέλλεται διὰ συστημένης
ἐπιστολῆς εἰς μονόγροσσα γραμ-
ματόσημα Τουρκίας (5 γρ. 1 φρ.)

Ἄριθ. 31

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Ἀπριλίου 1893.

Ἔτος Α'.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ : Περί τιμωριῶν ἐν τῷ σχολείῳ. — Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ὡς παιδαγωγικὸν καθίδρυμα ὑπὸ Μ. Σακελλαροπούλου.

ΠΕΡΙ ΤΙΜΩΡΙΩΝ ΕΝ ΤΩΙ ΣΧΟΛΕΙΩΙ

(Συνέχεια καὶ τέλος ἰδὲ φύλλ. 16 καὶ 17)

Γ'

Φανταζόμεθα τὸ σχολεῖον ὡς μίαν μικρὰν πολι-
τείαν, ἐν ἣ βιοῦσι μικροὶ ἄνθρωποι, οἱ μέλλοντες
ἐλευθεροὶ πολῖται τοῦ ἔθνους, ἐν ἀθωότητι καὶ δι-
καιουσύνῃ καὶ ἀγάπῃ ἀσκούμενοι εἰς τὴν πρόθυμον
τήρησιν τῶν σχολικῶν νόμων, εἰς τὴν ἀποτριβὴν
πάσης ἀγροικίας καὶ ἀκοσμίας, εἰς τὴν πρόθυμον
ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος, εἰς τὴν φιλοπονίαν, εἰς
τὴν ἀγάπην τῶν ἄλλων, εἰς τὸν σεβασμὸν τοῦ δι-
καίου αὐτῶν, εἰς τὴν ἀποστροφὴν καὶ καταπολέμη-
σιν τῆς κακίας. Ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ πολιτείᾳ, ἣς
Κυβερνήτης ἔλεψ Θεοῦ εἶναι ὁ διδάσκαλος, δὲν εἶναι
οὐδὲ πρέπει νὰ εἶναι πολίτευμα τυραννικόν, ἔνθα οἱ
νόμοι ἰσχύουσι μόνον διὰ τοὺς ὑπηκόους, διὰ δὲ τὸν
διδάσκαλον οὐδεὶς ἔνθα ὡς νόμος πολλάκις ἐμφανί-
ζεται ἢ ἀυθαίρετος τοῦ διδασκάλου θέλησις, ἢ προ-
νοῦσα περὶ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ μόνον, εἰς δὲ
τοὺς μαθητὰς μὴ ἀναγνωρίζουσα οὐδὲν δικαίωμα
ἀθώας καὶ ἀκάκου ἀπολαύσεως, χαρᾶς, ἐλευθερίας,
ἀλλὰ μεταχειριζομένη αὐτοὺς ὡς ἀνθρώπους ξένους,
ὡς δούλους, ὡς αἰχμαλώτους παραδεδωμένους εἰς
τὴν αὐθαίρεσιν τοῦ διδασκάλου ἄνευ ὄρων καὶ ἄνευ
ὀρίων. Τοιοῦτο σχολεῖον μὲ τοιοῦτο πολίτευμα δὲν
εἶναι ἐκπαιδευτήριον, ἀλλ' ἡ ἀποθαρβάρωσις τῶν
ἀνθρώπων. Καὶ τίνα πολιτισμὸν δυνάμεθα νὰ προσ-
μένωμεν παρὰ σχολείου, οὗ ὁ διδάσκαλος ἐρχεται
εἰς τὸ σχολεῖον, ὅταν θέλη, καὶ ἡμίσειαν καὶ μίαν
ὥραν βραδύτερον τοῦ κεκονοισμένου, ὅταν δὲν ἀ-
κολουθῇ τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων πιστῶς,
ὅταν διδάσκη ἐκεῖνα μόνον τὰ μαθήματα, τὰ ὅποια

ἐγκρίνει, παραλείπει δὲ ὅσα δὲν ἐγκρίνει ἢ δὲν ἡ-
ξεύρει, ὅταν σχολάζῃ πρὸ τοῦ κεκονοισμένου χρό-
νου, ὅταν ὀρίζῃ ἡμέρας ἑορτῆς ἢ ἀργίας ὅσας οὗτος
θέλει παρὰ τοὺς κειμένους νόμους, ὅταν κάμνη χρῆ-
σιν τιμωριῶν μαλακῶν ἢ αὐστηρῶν κατὰ τὴν συμ-
πάθειαν ἢ ἀντιπάθειαν, ἣν ἔχει πρὸς τοὺς μαθη-
τὰς, ὅταν ἄλλους μὲν ἀμνηστεύῃ ἐντελῶς, διότι
οὕτω θέλει, ἄλλους δὲ τιμωρῇ σκληρῶς, διότι οὕτω
θέλει ὅταν ἀπαιτῇ νὰ λέγωσιν οἱ μαθηταὶ ἀπὸ
στήθους κρατῶν βιβλίον εἰς χεῖρας καὶ βλέπων ἐντός,
ὅσα αὐτὸς δὲν ἤξεύρει, ὅταν ἀπαιτῇ παρὰ τῶν μα-
θητῶν δῶρα, ὅταν πωλῇ αὐτοῖς βιβλία καὶ πέννας
καὶ χάρτην, ὅσον βαστάξῃ ἢ ψυχῇ του, καὶ μυρία
ἄλλα δεικνύῃ παρόμοια αἰσθήματα καὶ τυραννικὰ
πράγματα ; Δὲν ἤξεύρω κατὰ τί διαφέρει τοιαύτης
συμπεριφορᾶς τὸ πολίτευμα τοῦ ἡγεμόνος τῆς Δαχόμης
τῆς ἐν τῇ ἄνω Γουινέα τῆς Ἀφρικῆς, καὶ ἂν τοιοῦτος
διδάσκαλος δὲν παρασκευάζῃ διὰ τοιοῦτου δεσποτικοῦ
πολιτεύματος δουλοπρεπεῖς ὑπηκόους ἀμόζοντας
εἰς τὸ Κράτος τῆς Δαχόμης μᾶλλον ἢ εἰς συνταγ-
ματικὸν βασιλεῖον ἢ ἂν δὲν προετοιμάζῃ ἀντάρτας
ἔχοντας ἀπόφασιν μετὰ τὴν ἐκ τοῦ σχολείου ἐξοδον
αὐτῶν, ὅταν δὲν θὰ διατελῶσι πλέον ὑπὸ τὸ κράτος
τοῦ δεσπότη, νὰ παραδοθῶσι καὶ αὐτοὶ εἰς παντὸς
εἶδους αὐθαίρεσις ὑπόδειγμα ἔχοντες τὸν διδάσκα-
λὸν των ;

Ὅχι, πρὸς Θεοῦ, τοιαῦτα σχολεῖα. Ἄν σκοπὸς
τῆς ἀνατροφῆς εἶναι ἡ ἀσκησις τοῦ μαθητοῦ πρὸς
ὀρθὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας του, πρὸς ὑποταγὴν
ἐκούσιον αὐτοῦ εἰς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς συνειδήσεώς
του, εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτείας, πρέπει ἤδη ἀπὸ
τῆς πρώτης ἡμέρας, καθ' ἣν ἐρχεται εἰς τὸ σχολεῖον
μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς, καθ' ἣν ἐγκαταλεί-
πει αὐτό, τοιοῦτο ἰδεῶδες νὰ βλέπῃ ἐν τῷ σχολείῳ
διέπον πάντων καὶ μαθητῶν καὶ διδασκάλου τὰς

σκέψεις και πράξεις. Ἡ ὀρθή χρῆσις τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, δηλ. ὁ ἠθικός αὐτοῦ χαρακτήρ, δὲν εἶναι πρᾶγμα οὕτως ἀπλοῦν και εὐκόλον, ὥστε περὶ αὐτοῦ, τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῆς ἀνατροφῆς, νὰ μὴ φροντίζη παντάπασι ὁ διδάσκαλος, νὰ νομίζη δὲ ὅτι συντελεῖται τοῦτο μόνον, ἄνευ ἐπιτηρήσεως και περιθάλψεως, ἄνευ ὀδηγίας, ἄνευ ἰδίας πρὸς τοῦτο ἀσκήσεως και διορθώσεως και συμπληρώσεως. Ἡδὴ ὁ Ἡσίοδος εἶπε:

«Τοῖς δ' ἀρετῆς ἰδρώτα θεοὶ προπάρειθεν ἔθικαν ἀθάνατοι· μικρὸς δὲ και ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν, και τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται, βῆθιδίη δ' ἤπειτα πέλει, χαλεπή περ εἰούσα.»

Ὁ νέος βλαστός, ὅστις μέλλει νὰ ἀποβῆ δένδρον καρποφόρον ἀντέχον εἰς τὰς θυέλλας τοῦ βίου, βεβαίως πρέπει νὰ στηριχθῆ κατὰ τὸν χρόνον τῆς νεότητος, ἀλλ' ἄμα πρέπει νὰ τρέφεται και αὐξάνηται, ἵνα προϊόντος τοῦ χρόνου δύναται νὰ ζῆ και ἄνευ στηριγμάτων και ἀπολαύη τῆς ζωῆς, θέτων τὸν σκοπὸν αὐτῆς εἰς τὴν ἐκούσιον ἐνέργειαν και πάλιν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, καθόλου δὲ ὑπὲρ τῶν αἰωνίων ἰδεῶν τοῦ ἀληθοῦς τοῦ καλοῦ και ἀγαθοῦ. Τοιαῦται διαθέσεις ἀρετῆς πρέπει ἐκ μικρᾶς ἡλικίας νὰ ἐξεγερθῶσι και καλλιεργηθῶσι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Καὶ οἱ μαθηταὶ οἱ μικροὶ πρέπει νὰ αἰσθάνονται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τὴν οὐράνιον ἀπόλαυσιν, ἣν γεννᾷ εἰς τὸν ἀνθρώπον ἡ ἀφιλοκερδῆς ἐκτέλεσις τοῦ καθήκοντος, νὰ βλέπωσιν εἰς τὸ λάμπον ὑπὸ χαρᾶς πρόσωπον τοῦ διδασκάλου των τὴν ἐπιδοκιμασίαν αὐτοῦ, νὰ ζωογονῶνται ὑπὸ τῆς τιμῆς, ἣν ὁμολογοῦσιν οἱ συμμαθηταὶ των διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, ἀλλὰ και τῆς λύπης, ἣν διεγείρει ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν και πάντων τῶν ἐν τῷ σχολείῳ εὐρισκομένων ἢ ὀλιγωρία τοῦ καθήκοντος ἢ ἡ παράβασις αὐτοῦ. Ὁ δὲ διδάσκαλος, ὡς εἶναι μεγαλειότερος κατὰ τὴν ἡλικίαν, σοφώτερος κατὰ τὰς γνώσεις, οὕτω πρέπει νὰ εἶναι και ἀνώτερος αὐτῶν κατὰ τὸν χαρακτήρα. Ἀν ἡ αὐτὰ πάρνησις εἶναι ἡ ἀρετὴ ἢ μεγαλοφυΐα ἐν τῷ κόσμῳ, ἢ ἀναδείξασα ἥρωας και ἁγίους, ὁ διδάσκαλος ἄς κύψῃ ταπεινῶς πρὸ τῆς ἰδέας ταύτης τὴν κεφαλὴν και ἄς ταχθῆ πρόθυμος ὑπρέτης αὐτῆς. Αὐτό, τὸ ὅποιον εἶπεν ὁ Κάντιος περὶ τοῦ ἀνθρώπου καθόλου «Πρᾶττε οὕτω, ὥστε ἐκ τῶν πράξεων σου νὰ δύνανται νὰ σχηματισθῶσι νόμοι διὰ πάντα ἀνθρώπων» ἰσχύει κατὰ μέγιστον λόγον περὶ τοῦ διδασκάλου λεγόμενον. Διὰ τοῦτο ὁ διδάσκαλος δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἄδικος, βίαιος, ἀμελής, ὑβριστής, ψεύστης, πλεονέκτης, χαρτοπαίκτης, ἀσπλαγχνος, ῥυπαρός, ἄτιμος κλπ. Ὅπου τοιοῦτόν τι ὑπάρχει, ἐκεῖ συμβαίνει ὁ περ ὁ Πλάτων λέγει περὶ τῶν γερόντων: «Ὅπου γερόντες ἀναίσχυντοῦσιν, ἐκεῖ δεῖ και τοὺς νέους ἀναιδεστάτους εἶναι»

Ἐν τῷ σχολείῳ ἀποκρούομεν πάσῃ δυνάμει τὸ τυραννικὸν πολίτευμα, ἀλλὰ πάλιν δὲν εἴμεθα και φίλοι τῆς ψευδοδημοκρατίας ἐκείνης, καθ' ἣν ἀνα-

γνωρίζονται ὡς πολῖται ἐλεύθεροι και αὐτεξούσιοι οἱ μικροὶ παῖδες, εἰς οὓς ἐπιτρέπεται νὰ λέγωσι και νὰ πράττωσι μωρὰ και παιδαριώδη πράγματα, διότι ἀκόμη εἶναι μικροὶ και ἀκαταλόγιστοι, οὓς δὲν στενοχωροῦμεν μὲ μαθήματα, ἵνα μὴ πάθῃ ἡ υγεία των, οὓς ἀφίνομεν νὰ διασκεδάζουν, διότι οὕτως ἀπαιτεῖ δῆθεν ἡ παιδικὴ αὐτῶν φύσις, οὓς ἐπιμελῶς προσέχομεν νὰ μὴ ἐπιπλήξωμεν, νὰ μὴ ἀπειλήσωμεν, νὰ μὴ δειρώμεν ἐν ἀνάγκῃ, διότι φοβούμεθα μὴ λυπήσωμεν αὐτούς, και οὕτω παραδίδομεν ἡμᾶς αὐτούς και τὸ σχολεῖον ἡμῶν εἰς τὰς ὀρμάς και εἰς τὴν ἀκοσμίαν και ἀυθαιρεσίαν τῶν μαθητῶν, οἵτινες ἐνταῦθα παίζουσι τὸ πρόσωπον τοῦ τυράννου, ἐν ᾧ ἡμεῖς εἴμεθα τὸ παίγιον αὐτῶν.

Διὰ τοῦτο τὰ σχολεῖα πρέπει νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένα και τῶν δύο ἀκροτήτων και τῆς τυραννίας και τῆς δημοκρατίας. Τὸ κάλλιστον δὲ δι' αὐτὰ πολίτευμα εἶναι ἡ πατρικὴ μοναρχία, ἣτις στηριζομένη εἰς τὴν δύναμιν τοῦ σεβασμοῦ και τῆς ἀγάπης ὀδηγεῖ τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ πρέπον διὰ στιβαρᾶς χειρὸς μὴ παραλυομένης ὑπὸ ψευδοῦς ἀγάπης, μηδὲ κλονιζομένης ὑπὸ φόβου ἢ ἄλλων πλαγιῶν σκέψεων. Ἀφ' οὗ τὸ σχολεῖον εἶναι οἰονεὶ παράρτημα τῆς οἰκογενείας και τῆς πολιτείας, δίκαιον εἶναι τὸ ὀρθὸν οἰκογενειακὸν και πολιτικὸν πνεῦμα νὰ βασιλεύῃ ἐν αὐτῷ, και ἔνθεν μὲν ἡ στοργὴ τῆς οἰκογενείας, ἔνθεν δὲ ἡ αὐστηρότης και τὸ ἄκαμπτον τῆς πολιτείας νὰ διαπνέωσι τὸν βίον τῶν μαθητῶν ἐν τῷ σχολείῳ, ἔνθα θὰ μάθωσιν ὅτι ἡ φιλοπονία και ἡ ὑποταγὴ εἰς τοὺς νόμους εἶναι ἀναγκαιότατοι ὄροι τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι δυνατόν νὰ ἔχωμεν ἐν τοῖς σχολείοις τοιοῦτο πολίτευμα;

Οἱ διδάσκαλοι, οἵτινες ἔχουσι τὴν γνώμην ὅτι εἰς τὰ σχολεῖα φοιτῶσιν ἀνάγκη παῖδια, ζωηρά, μὲ κακὰς ἐξεις και διαθέσεις, μὲ τάσεις ἀνυποταξίας και ἀπειθείας πρὸς τὸν διδάσκαλον, βεβαιότατα δὲν θὰ στέρξωσι νὰ εἰσαχθῇ ἐν τῷ σχολείῳ των και πνεῦμα ὀλίγον φιλελεύθερον, και πνεῦμα πατρικῆς διοικήσεως· διότι φοβοῦνται μήπως οἱ μαθηταὶ μὴ ὄντες εἰς κατάστασιν νὰ ἐκτιμῆσωσι τὴν φιλοφροσύνην ἐκλάβωσιν ταύτην ὡς ἀδυναμίαν τοῦ διδασκάλου και θρασυθέντες ὑπερβῶσι τὰ ἐσκαμμένα. Οἱ μαθηταὶ, φρονοῦσιν, ὡς και οἱ στρατιῶται διοικοῦνται διὰ τοῦ φόβου. Γινώσκω ὅτι τοιοῦτοι διδάσκαλοι ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν οὐκ ὀλίγοι οὐχὶ μόνον ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, ἀλλὰ και ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς και ἐν τοῖς γυμνασίοις. Ἀλλὰ μήπως δὲν ἐπεκράτουν και πρότερον παρ' ἡμῖν παρόμοιοι δοξασίαι περὶ τῆς ἀντιλήψεως τῶν παιδων, περὶ ὧν ἐφρόνουν ὅτι, ἐπειδὴ δὲν δύνανται νὰ κατανοῶσι τὰ διδασκόμενα, ὀφείλουσι νὰ μανθάνωσι ταῦτα μηχανικῶς ἀπὸ στήθους; Καὶ ὁμως σήμερον πάντες και οἱ γραμματοδιδάσκαλοι ἀκόμη ἠξεύρουσιν ὅτι τοῦτο εἶναι πλημμελέστατον, ὅτι οἱ μαθηταὶ δύνανται νὰ ἀντιλαμβάνωνται παντὸς μαθήματος, ἀρκεῖ νὰ χρησιμοποιῆται αὐτῶν πρὸς τοῦτο ἡ πεῖρά των και νὰ μεταδίδων-

ται αἱ γνώσεις συμφῶνως πρὸς τοὺς ψυχολογικοὺς νόμους τῆς ἀναπτύξεώς των. Καὶ ὡς ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κεφαλαίου τῆς ψυχολογίας περὶ τοῦ γνωστικοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἀπεμάκρυνε τὴν πλάνην περὶ τῆς ἀντιλήψεως τῶν παιδίων, οὕτω και ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κεφαλαίου τῆς ψυχολογίας περὶ τοῦ βουλευτικοῦ ἐπιβάλλει ἡμῖν τὸ καθήκον νὰ ἀποκρούσωμεν τὰς ἀβασίμους θεωρίας περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου και νὰ σκεφθῶμεν περὶ μεθοδικωτέρας τῶν παιδίων ἠθικῆς μορφώσεως. Ἡ μηχανικὴ ἀποστήθισις τῶν μαθημάτων και ἡ καταπολέμησις δι' ἀθλίου σχολικοῦ βίου πάσης ἰδίας τῶν μαθητῶν θελήσεως ἀνεξαρτήτως τοῦ ποιοῦ αὐτῆς πρέπει νὰ ἐξορισθῶσιν ἐκ τῶν νέων σχολείων. Δὲν εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ μαθηταὶ εἶναι φύσει κακοὶ, διεστραμμένοι, ἀνυπόστατοι, ἀμελεῖς, ψεύσται και τὰ παρόμοια. Ἄν ἐν τοῖς σχολείοις ἐπικρατῶσι τοιοῦτοι χαρακτῆρες, τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι τὰ σχολεῖα γεννῶσιν ἢ τοῦλάχιστον ὑποτρέφουσι τοιαύτας κακίας διὰ βίου σχολικοῦ ἀηδοῦς, τυραννικοῦ, αὐθαιρέτου. «Εἶναι περίεργον, λέ- ὁ Rousseau, ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ἐν ᾧ ἐμφυτεύουσιν αὐτοὶ εἰς τὰ παῖδια τὸν φθόνον, τὴν ζηλοτυπίαν, τὴν ἀμιλλαν νὰ μανθάνωσιν, ἐπειτα ζενίζονται διὰ τὰς κακίας αὐτάς, ἄς θεωροῦσιν ἐμφύτους εἰς τὸν ἀνθρώπον. Αὐταὶ δὲν εἶναι ἐμφυτοί, ὡς ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐμφυτεύθησαν ἀπὸ σᾶς.»

Τὰ παῖδια θέλουσι νὰ κινῶνται, νὰ πράττωσι πράξεις, νὰ ἐργάζωνται, αὐτὰ εἶναι ὄντως σύμφυτα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. Τὸ δὲ ἔργον ἡμῶν τῶν διδασκάλων δὲν εἶναι νὰ ἀντιστρατευθῶμεν εἰς τὴν φύσιν, νὰ σταματήσωμεν τὴν μηχανὴν, ἀλλὰ νὰ τὴν χρησιμοποιήσωμεν πρὸς μέγαν και ἠθικὸν σκοπὸν, πρὸς μόρφωσιν ἠθικοῦ χαρακτῆρος. Ἀλλ' ὁ χαρακτῆρ ὑποθέτει δύο τινα πρῶτον ἀρχὰς ἠθικὰς, και δεύτερον θέλησιν εἰς πράξιν πάντοτε σύμφωνον πρὸς τὰς ἀρχὰς αὐτάς. Ἐκ τῶν δύο δὲ τούτων, τῶν ἀρχῶν και τῆς μερικῆς βουλήσεως, τὸ σπουδαιότερον ἐν τῷ χαρακτῆρι εἶναι αἱ ἀρχαί· διότι ἂν αὐταὶ κυριαρχῶσιν ἐν τῷ ἀτόμῳ, ἂν εἶναι ἀρχαὶ ζῶσαι συνυφασμένοι μὲ τὸν ὅλον βίον τοῦ ἀνθρώπου και σχηματισθεῖσαι διὰ σειράς ὅλης σκέψεων και πράξεων και παθημάτων, τότε τοιαῦται ἀρχαὶ προδιαθέτουσι τὸν ἀνθρώπον και ὀρίζουσιν αὐτοῦ τὰς μερικὰς βουλήσεις. Διὰ τοῦτο, ἂν ἐνδιαφερόμεθα διὰ τὸν ἠθικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, πρέπει νὰ ἐπιστήσωμεν ἰδιαίτατα τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν μεθοδικὴν τοῦ χαρακτῆρος γένεσιν και ἐνίσχυσιν και σύμπηξιν.

Μισοῦμεν τὸν θύροβον, τὴν ἀταξίαν, τὴν ἀπειροκαλίαν, ἀλλὰ προτιμῶμεν αὐτὰ τῆς σιγῆς νεκροταφείου. Εἰς τὰ παῖδια ἡ κίνησις, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐργασίαν, ἡ χαρὰ πρὸς τὴν ζωὴν ἐνεχαράχθησαν σκοπίμως ὑπὸ τοῦ πλάστου βαθέως ἐν τῇ φύσει αὐτῶν, ἵνα δι' αὐτῶν ὡς ἀπὸ σπέρματος ἀναπτυχθῇ ὁ μέλλων ἄνθρωπος και συμπηχθῇ ἐν αὐτῷ ἠθικός χαρακτῆρ. Καὶ ὡς τὰ παῖδια κατ' ἀρχὰς δὲν ἐμφανίζουσι κρίσιν βαθεῖαν και λογικὴν, οὕτω δὲν ἐμφα-

νίζουσι και βαθμὸν ἠθικῆς τέλειον. Ὡς αἱ πρῶται αὐτῶν ἀντιλήψεις εἶναι ἀτελεῖς, ἀκανόνιστοι, ἀσυμάρτητοι, οὕτω και αἱ πράξεις αὐτῶν εἶναι ἐκδηλώσεις σφοδραὶ τῆς ζωῆς των, κινήσεις ἀπλαῖ, φωναί, θόρυβος, ἄνευ περαιτέρω σκοποῦ. Ἀλλ' οὔτε ἐκ τοῦ πρώτου δικαιούμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἀλογίαν ἢ ἀκρισίαν τοῦ ἀνθρώπου οὔτε ἐκ τοῦ δευτέρου μοχθηρίαν και ἠθικὴν διαφθοράν. Ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ διέρχεται τὰς βαθμίδας πάσας τοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τῆς βαρβαρότητος μέχρι τῆς λογικότητος και ἁγιότητος. Πρὸς τὴν μεταβολὴν ταύτην ἔχομεν καθήκον νὰ συντελέσωμεν και ἡμεῖς οἱ διδάσκαλοι διὰ τοῦ καταλλήλου σχολικοῦ βίου, διὰ καταλλήλου πολιτεύματος ἐν τῷ σχολείῳ. Τὰ μικρὰ παῖδια, τὰ ὅποια ἐκδηλοῦσι τὴν ζωὴν των διὰ φωνῶν, διὰ θορύβων, διὰ διαπληκτισμῶν δὲν εἶναι ἀνήλικα ἢ μοχθηρὰ παῖδια, εἶναι παῖδια ἀπλῶς πολιτευόμενα κατὰ βίον φυσικόν, εἶναι παῖδια ἴσως ἀνήμερα, ἀλλ' οὐχὶ ἀνήλικα. Καὶ τὸ πρῶτον ἡμῶν ἔργον εἶναι νὰ διοχετεύσωμεν τὴν ἐν αὐτοῖς ὑπάρχουσαν δύναμιν εἰς ἐργασίαν σκοπίμους, εἰς πράξεις κανονικὰς και καλὰς. Ἐξ αὐτῶν βεβαίως δὲν θ' ἀπαιτήσωμεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἴδωμεν Σωκράτας ἢ Καντίους ὡς κανόνας τῶν πράξεων των ἔχοντας τὰς ἰδέας και τὴν ἠθικὴν προσταγὴν «der Kategorische Imperativ» και μὴ θέλοντας ἄλλο ἢ ἐκεῖνο, ὅπερ τὸ καθήκον ἐπιτάσσει. Ὁ Herbert Spencer, ὁ ἐπιφανὴς τῶν ζώντων Ἄγγλων φιλοσόφων λέγει: «Μὴ προσδοκᾶ ἀπὸ τῶν μικρῶν μέγαν βαθμὸν ἠθικῆς. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη διέρχεται τὴν κατάστασιν τῆς βαρβαρότητος. Καὶ ὅπως ὁμοιάζει κατὰ τὸ πρόσωπον πρὸς τοὺς ἀγρίους, οὕτω και κατὰ τὰς ὀρμάς. Τὰ παῖδια δὲν ἔχουσι κακοὺς σκοπούς, ἔχουσι ὁμως κακὰς κλίσεις. Ἐν τῷ σχολείῳ μόνον ἀφιέμενα, δεικνύουσιν ἀγριότητα. Καὶ ὅση μικρότερα, τόση χειρότερα». Διὰ τοῦτο αἱ ἀπαιτήσεις ἡμῶν πρὸς τὴν ἠθικὴν, πρὸς τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν τὸν ἠθικόν, πρέπει νὰ εἶναι κατὰ τὴν ἡλικίαν και ἀνάπτυξιν αὐτῶν διάφοροι. Διὰ τοῦτο και σφάλματα πρέπει νὰ καταλογίζωνται κατὰ διάφορον βαθμὸν εἰς τοὺς μαθητὰς ἀναλόγως τῆς πνευματικῆς και ἠθικῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως και μορφώσεως και ἡ τιμωρία αὐτῶν πρέπει νὰ εἶναι διάφορος.

Ἐνδιαφερόμεθα πολὺ περὶ ἠθικοῦ χαρακτῆρος, περὶ ἀνθρώπων ζώντων κατὰ τὰς ἠθικὰς αὐτῶν πεποιθήσεις και ἀγωνιζομένων νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν τῷ κόσμῳ ἡ ἀλήθεια, ἡ δικαιοσύνη, ἡ φιλανθρωπία, ἡ ἀγιότης. Τοιοῦτους ἀνθρώπους δὲν μορφώνει ἡ αἰωνία κηδεμονία, ἡ αἰωνία ῥυμούλκησις, ἀλλὰ μόνον ἡ ἐλευθερία. Διὰ τοῦτο εἰς τὰ παῖδια πρέπει νὰ ὀδεῖται εὐκαίρια νὰ δοκιμάζωσι τὴν δύναμιν των, νὰ τοποθετῶνται μάλιστα ἐνίοτε και κάτω τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως τοῦ κακοῦ και πονηροῦ, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης προφυλάξεως ἢ μὲ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ στήθει και μὲ τὸν τρόπον τῆς πυρίνης ῥομφαίας, διὰ νὰ ἴδωμεν πόσον εἶναι τὸ κράτος τῶν ἠθικῶν ἰδίων μέγα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Μόνον, δταν ἡ

δύναμις τοῦ ἀνθρώπου ἐπιρρωνύηται διὰ σειράς προσπαθειῶν πρὸς πράξεις κατ' ἰδίαν θέλησιν, ὥστε νὰ ἀποκτήσῃ αὐτεξουσιότητα καὶ αὐτάρκειαν, μόνον τότε δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι ἐμορφώσαμεν ἠθικὸν χαρακτήρα. Μόνον οἱ ἀνάπηροι ἔχουσι ἀνάγκη β- κτηριῶν διὰ νὰ περιπατῶσι, οἱ ὑγιεῖς πρέπει νὰ βα- δίξωσι ἀνευ στηριγμάτων.

Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ δοθῇ εὐκαιρία εἰς τοὺς μαθη- τὰς νὰ ἐκτελῶσι καὶ ἰδίας ἐργασίας κατ' οἶκον. Ὅταν τὸ παιδίον ἐν τῇ ἄμω συσσωρεύῃ ὄρη καὶ σκί- πτη σπήλαια, ὅταν κάμη προχώματα εἰς τὸ ρέον ἀυλάκιον, ὅταν παραμονεύῃ τὰ πτηνὰ καὶ ἀνευρί- σκῃ τὰς φωλιὰς αὐτῶν, ὅταν τρέχῃ νὰ συλλάβῃ τὸν βομβοῦντα κύνθαρον ἢ τὴν ποικιλόχρου ψυχλίν, ὅταν κτίξῃ διὰ κεραιμιδίων καὶ καταστρέφῃ πάλιν, ὅταν κόπη διὰ μαχαίριων, σκαλίξῃ, πριονίξῃ, ὅταν κατασκευάζῃ τόξα καὶ ἀκόντια, ὅταν ὑφαίνῃ σπεν- δόνας καὶ βάλῃ μακρὰν λίθους, ὅταν ὑπεισέρχεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ περᾶται τὰς πράξεις αὐ- τῶν, ὅταν ἐρχεται εἰς τὸ δάσος καὶ ἀκροᾶται τοῦ φόφου αὐτοῦ, καὶ μυρία ἄλλα πράγματα, ταῦτα πάντα δηλοῦσιν δράσιν τοῦ παιδίου, δηλοῦσι σάειψιν, συλλογὴν, ἐπίνοιαν, πείραν, δημιουργίαν, ἣν δὲν δύ- νεται οὐδὲν βιβλίον νὰ διδάξῃ καὶ οὐδὲν σχολικὸν πρόγραμμα νὰ περιλάβῃ. Αὐταὶ εἰναι πράξεις καὶ σχέδια οὐχὶ κακὰ οὐδ' ἄξια τιμωρίας, τούναντιον πράξεις μορφωτικαὶ ἄξια ἐπαινοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο εἴμεθα τῆς γνώμης ὅτι ἡ σχολικὴ ἐργασία δὲν πρέ- πει νὰ καταπιῇ πᾶσαν ἰδίαν τοῦ μαθητοῦ ἐργα- σίαν. Καὶ ἐν τῷ σχολείῳ ἀκόμη ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ ἔχῃ εἰς πράγματα μὴ βλαβερὰ τὴν ἀνεξαρτη- σίαν του. Ἐὰν ἐτελείωσῃ τὴν ἐργασίαν του πρό- τερον τῶν ἄλλων, διὰ τί νὰ μὴ ἐπιτρέπηται αὐτῷ νὰ κάμῃ καὶ ἄλλαν ἐργασίαν κατ' ἰδίαν ἐκλογὴν, παρὰ νὰ διατάσσεται νὰ ἀργῇ, ἀφοῦ ἡ φύσις ὠθεῖ αὐτὸν εἰς ἐνέργειαν; Ἀφοῦ ἐκάθισεν ἐπὶ μίαν ὥραν πνευματικῶς ἀσχολούμενος ἐν τῷ σχολείῳ, διὰ τί νὰ μὴ ἐπιτρέπηται αὐτῷ νὰ τρέξῃ, νὰ πηδήσῃ, νὰ γελάσῃ κατὰ τὰ διαλείμματα ἐπὶ 10 ἢ 15 λεπτά τῆς ὥρας, ἀφ' οὗ ἡ φύσις ἢ σκοπίμως ὑπὸ τοῦ πλάστου τῷ ἀνθρώπῳ ἐμφυτευθεῖσα παρορμαῖ αὐτὸν πρὸς τοιαύτας ἐργασίας. Ἀφ' οὗ ἡ φαιδρότης εἶναι ἡ ζωογονοῦσα καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν, διὰ τί νὰ εἶναι ἀπηγορευμένα ἀπὸ τὸ σχολεῖον ἡ χαρὰ, ὁ γέλως, τὸ ἄσμα, αἱ παιδικαὶ; Βεβαίως πολλὰ σφάλματα θὰ γίνωνται, ὅταν παύσῃ τὸ τυραννικὸν πολίτευμα, ὅταν εἰσαχθῇ εἰς τὸ σχολεῖον ἡ πατρικὴ διοίκησις, ὅταν διδεται εἰς τοὺς μαθητὰς ἐλευθερία τις εἰς πρά- ξεις παιδικὰς, ἀθώας, φυσικὰς. Τὰ μικρὰ παιδιά τὰ φερόμενα ἐν ταῖς ἀγκάλας τῆς τροφῆς πάντοτε, δὲν πίπτουσι, ἀλλ' οὐδὲ μανθῶνουσι καὶ νὰ περιπατῶσι. Τὰ παιδιά πρέπει νὰ πίπτωσι, ἵνα μάθωσι νὰ ἴσταν- ται ὀρθαί. Ἡ ζωὴ ἡ ὑπάρχουσα εἰς τοὺς παῖδας θὰ παραφέρῃ αὐτοὺς ἐνίοτε ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ πρέ- ποντος, ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ καθήκοντος. Τοῦτο δὲν εἶναι μοχθηρία τῶν παίδων, εἶναι μόνον πλάνη, ὅπως

δὲν εἶναι ἠλιθιότης, διότι παῖς τις ἐξ ἀπροσεξίας εἶπε μίαν γνώμην πλημμελεῖ, εἶπε μίαν ἀκρισίαν. Καὶ εἰς τὴν μίαν περίπτωσιν καὶ εἰς τὴν ἄλλην ὁ διδάσκα- λος ὀφείλει νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ πρᾶγμα πρὸκαλῶν τὴν προσοχὴν τοῦ μαθητοῦ εἰς τὴν πρᾶξιν, εἰς τὴν γνώμην αὐτοῦ καὶ καθοδηγῶν αὐτὸν εἰς τὴν ὀρθὴν αὐτῆς ἀντίληψιν καὶ ἐκτίμησιν. Ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ δὲν εἶνε ἡ πρᾶξις, δὲν εἶνε ἡ γνώμη, αὐτὴ ἔγκειται βαθύτερον εἰς τὴν κρίσιν καὶ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ μαθητοῦ καὶ ἐκεῖ ἐν τῇ πηγῇ πρέπει νὰ φροντίσω- μεν νὰ μὴ προσέρχεται θολὸν ὕδωρ. Οἱ μαστιγοῦντες πολλὰκις τὸν μαθητὴν πλημμελοῦντα εἶτε κατὰ τὴν πρᾶξιν εἶτε κατὰ τὴν κρίσιν ἐμοιάζουσι πρὸς τὸν Ξέρξην, ὅστις ἔδερε τὸν Ἑλλήσποντον, διότι ἀνεμοὶ ἐξήγειραν τὰ μεγάλα αὐτοῦ κύματα καὶ διέ- λυσαν τὰς γεφύρας τοῦ βασιλείου. Ἡ αἰτία τοῦ κα- κοῦ ἐνταῦθα δὲν ἦτο ὁ Ἑλλήσποντος, ἀλλ' οἱ ἀνε- μοὶ καὶ αὐτοὶ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῶσι.

Ἐν τῷ σχολείῳ ἀποκρούμεν πᾶσιν δυνάμει καὶ τὸ τυραννικὸν πολίτευμα, καὶ τὸ ὀχλοκρατικὸν καὶ μό- νον ἐν τῇ πατρικῇ μοναρχίᾳ φρονούμεν ὅτι δύ- νανται νὰ διαπλασθῶσι καλοὶ χαρακτήρες. Τὸ σχολεῖον θέλομεν ὡς τύπον σάφρονος πολιτείας, ὥστε πᾶν ὅτι γίνεται ἐν αὐτῷ εἶτε παρὰ τοῦ διδασκάλου εἶτε παρὰ τῶν μαθητῶν νὰ ὑπαγορευῆ- ται ὑπὸ τῆς φρονήσεως καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ἐπι- θυμούμεν ἐν αὐτῷ νὰ ἐπικρατῇ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐργασίαν, πρὸς τὴν κοσμιότητα, πρὸς τὴν τιμιότητα, ὁ νοῦς τῶν μαθητῶν νὰ στρέφεται πρὸς τὸ παρελθόν, πρὸς τὸ μέλλον τῆς πατρίδος καὶ νὰ ἀντλῶσι ἐκ τῆς θερμῆς διδασκαλίας δυνάμεις πρὸς βίον φρό- νιμον καὶ πρόθυμον εἰς συνεργασίαν ὑπὲρ τοῦ ὄλου. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τιμωρίαις θέλομεν τὸ σχολεῖον νὰ τηρῇ αὐστηρῶς τὸν τύπον τῆς σωφροσύνης, νὰ μὴ εἶναι οἶκος τρώμου ἢ βασιανστήριον τῶν πνευμάτων, ἀλλ' ἀληθὲς ἐργαστήριον τῆς μορ- φώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἐν αὐτῷ νὰ προάγεται τῶν μαθητῶν ἡ κοσμιότης, ἡ τιμιότης, ἡ πεηταρχία, ἡ εὐταξία, ἡ σωφροσύνη.

Ὁ διδάσκαλος πρέπει, ὅταν ἔχῃ πρὸ αὐτοῦ νὰ ἐκτιμῆσιν πράξεις τῶν μαθητῶν καὶ νὰ ἐξεύρῃ αὐ- τῶν τὴν θεραπείαν, νὰ κάμῃ διάκρισιν σφαλμάτων ἢ ἀτακτημάτων ἀπλῶν καὶ σφαλμάτων ἠθικῶν. Ὅταν ὁ μαθητὴς δὲν βαδίξῃ κανονικῶς, δὲν κάθη- ται εὐπρεπῶς, δὲν ὁμιλῇ κανονικῶς, δὲν σιωπᾷ ὅταν πρέπη, δὲν ἔχῃ τὰ φορέματά του, τὰ ὑποδήματά του ἐν τάξει, δὲν τηρῇ ἐν καθαριότητι τὰ φορέματά του, τὰ βιβλία του καὶ τὰ τοιαῦτα, αὐτὰ βεβαίως εἶναι σφάλματα καὶ πρέπει πάντα νὰ διορθωθῶσι, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται καὶ ὡς κακούργη- ματα, ἐναντίον τῶν ὁποίων ὁ διδάσκαλος νὰ ἐκχύσῃ ὄλην τὴν ἀγανάκτησίν του, τὴν ὀργὴν του, ὡς νὰ μὴ εἶναι ἄλλα πλέον σφάλματα τούτων μεγαλύτερα καὶ ἐπιφοβώτερα. Ἡ νομοθεσία τοῦ Δράκοντος ἢ μὴ κάμνουσα διάκρισιν τῶν ἐγκλημάτων καὶ τιμω- ρούσα ἀδιακρίτως πᾶν ἐγκλημα διὰ τῶν βαρυτάτων

ποινῶν ὑπῆρξε ἀθλιωτάτη νομοθεσία. Εἰς πᾶν σφάλ- μα, ὅπερ ἔχει ὁ διδάσκαλος πρὸ αὐτοῦ, πρέπει νὰ κάμῃ διάγνωσιν τῆς αἰτίας τοῦ σφάλματος, ἥτις δύ- νεται νὰ ὑπάρχῃ εἰς κακὴν συνήθειαν τοῦ μαθητοῦ, εἰς ἐπιπολαιότητα ἢ κουφότητα αὐτοῦ, εἰς τὸ κακὸν παράδειγμα, ὅπερ ἀπεπλάνησε αὐτὸν, εἰς διαστραμ- μένας τοῦ μαθητοῦ ἀρχὰς ἢ εἰς διαστραμμένην αὐ- τοῦ θέλησιν. Καὶ πρῶτον ὡς πρὸς τὰς κακὰς συνη- θείας ἰσχύει ὁ κανὼν ὅτι ἡ θεραπεία εἶναι δυσκο- λωτέρα τῆς διδασκαλίας αὐτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ γονεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι πρέπει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐργασθῶσι φιλοτιμῶς, ὅπως τὰ παιδιά των ἔχωσι συνήθειας καλὰς, νὰ μὴ παραβλέπωσι δὲ αὐτῶν τὰς ἐλλείψεις, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι εἶναι μικρὰ καὶ ὅτι, ὅταν θὰ γίνωσι μεγαλύτερα, τότε θὰ μεταχειρισθῶσι ἀν- στηρότερα μέτρα πρὸς θεραπείαν. Εὐτυχῆς ὁ ἀν- θρωπος ὅστις καθ' ἑξῆς ἐξῆς ἐκ τῶν λογικῶν κη- ρύττει ὡς πρέπει. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν πρώτην ἠλικίαν ἀπαιτεῖται προσοχὴ μεγάλη καὶ ἐπιμονὴ ἐνδελεχῆς, ἵνα οἱ μαθηταὶ προσοικειωθῶσι εἰς τὰς καλὰς ἐξῆς τῆς φιλεργίας, τῆς καθαριότητος, τῆς τάξεως, τῆς ἀκριβείας, τῆς εὐσεβείας, τῆς φιλαλη- θείας, τῆς φαιδρότητος, τῆς ἀγάπης, τῆς ἀφοβίας καὶ τῶν τοιούτων. Οἱ μαθηταὶ ὀφείλουσι νὰ ὑπα- κούωσι εἰς τὰ προστάγματα τοῦ διδασκάλου καὶ νὰ ἐκτελῶσι αὐτὰ ἀπροφασίστως. Πᾶσα πράξις σφαιρῶς συνεπάγεται τιμωρίαν. Ὡστε τιμωρία μόνον εἰς ἐκείνας τὰς περιπτώσεις ἐπιβάλλεται, ἐνθα εἶναι ἀν- ἀμφισβήτητον ὅτι ὁ μαθητὴς ἐγίνωσκε τί ἐμελλε νὰ πράξῃ καὶ παρέλειπε τὴν ἐκτέλεσιν διὰ λόγους, οὗς ὀφείλει νὰ ἐξετάσῃ ὁ διδάσκαλος. Καθόλου δὲ οὐδὲν εἶναι τιμωρητέον, ὅπερ ὁ μαθητὴς δὲν ἀναγνωρίζει ὡς παράπτωμα, οὐδὲ πρέπει ἡ τιμωρία νὰ εἶναι μεγα- λειτέρα τῆς παρὰ τοῦ μαθητοῦ ἐκτιμήσεως τοῦ πα- ραπτώματος. Εἶναι δὲ ἡ τιμωρία κλονισμὸς τῆς ψυ- χῆς τοῦ μαθητοῦ, λύπη γινόμενη εἰς αὐτόν, δι' ἣς οὗτος καθίσταται προσεκτικὸς εἰς τὰ γινόμενα, ἀ ἀναγνωρίζει ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ γίνωσι. Ὡστε ἡ συλ- λογὴ τῆς ψυχῆς τοῦ τιμωρουμένου καὶ ἡ διορθωσις αὐτοῦ εἶναι ὁ σκοπὸς πάσης τιμωρίας τοῦ σχολείου. Ἡ τιμωρία εἶναι ψυχολογικὸν βοήθημα πρὸς σωφρο- νισμὸν τοῦ μαθητοῦ, καὶ δὲν πρέπει νὰ εἶναι εἰς αὐτὸν μεσον ἀδιάφορον ἢ σύνθησις οὐδὲ πρέπει νὰ ἐπιβάλλη- ται ὡς ἐκρηξις ὀργῆς ἢ ἀγανακτήσεως ἢ βίας, ὥστε ὁ τιμωρούμενος νὰ ὀργίζεται κατὰ τοῦ τιμωροῦντος εἶτε διότι νομίζει τὴν τιμωρίαν ἀδικον καὶ ὑπερβολικὴν, εἶτε διότι ἡ τιμωρία συνοδεύεται μὲ λόγους ἀνειδι- στικούς προκαλοῦντας τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ μαθη- τοῦ. Τὸ μέγεθος δὲ τῆς τιμωρίας δὲν δύναται νὰ ὀρίσθῃ ἀπολύτως διότι ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν εὐαισθη- σίαν τοῦ μαθητοῦ. Ὡς καὶ ὡς κατὰ τὰς τιμω- ρίας πρέπει νὰ ἐπικρατῇ ὁ ἐξῆς. Ὅταν διὰ μικρὰς τιμωρίας ἐκπληρωθῆται ὁ σκοπὸς τοῦ σωφρονισμοῦ τοῦ μαθητοῦ, νὰ μὴ κάμνωμεν χρῆσιν μεγαλειτέρων, καθόλου δὲ νὰ εἴμεθα φειδωλοὶ εἰς τὰς τιμωρίας καὶ

νὰ ἐκλέγωμεν ἐκείνας ἐξ αὐτῶν, αἵτινες εἶναι αἱ προσφορώταται πρὸς τὸν σκοπὸν.

Κατὰ τὴν τιμωρίαν δύο στάδια πρέπει αὐστηρῶς ἀπ' ἀλλήλων νὰ διακρίνωμεν πρῶτον τὸ διγνωστι- κὸν καὶ δεύτερον τὸ θεραπευτικόν. Ἄν σκοπὸς τῆς τιμωρίας εἶναι ἡ ἰκτριεὶς τοῦ μαθητοῦ ἐκ σφαλμά- των ψυχικῶν κατὰ τὰ μᾶλλον ἢ ἥττον σπουδαίων ἢ δυναμένων νὰ ἀποθῶσι τοιαῦτα, ἢ ἐξεύρεσις τῆς αἰτίας τῶν σφαλμάτων αὐτῶν εἶναι τὸ ἄν οὐκ ἀνευ τῆς θεραπείας. Πολλὰκις συμβαίνει νὰ ἐμφανίζηται ἐν καὶ τὸ αὐτὸ σύμπτωμα, νὰ ὑπάρχωσι ὅμως τοῦ συμπτώματος τούτου ποικίλαι αἰτίαι καὶ ἐν τῷ αὐ- τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις πολλῶ δὲ μᾶλλον ἐν διαφόροις ἀνθρώποις. Ὡς παράδειγμα τούτου φέρομεν τὴν ψευδολογίαν. Ἐνδέ- χεται νὰ ὤθησῃ πρὸς τοῦτο τὸν μαθητὴν ὁ φόβος τῆς τιμωρίας ἢ ἡ ἐπιθυμία νὰ ἀπαλλαγῇ μιᾶς καπ- αισχύνης ἢ ἐνδέχεται ἡ συμπάθεια ἢ ἡ φιλία, ἢ τὸ κοινωνικὸν πνεῦμα, ὅπερ συνδέει αὐτὸν πρὸς τοὺς συμμαθητὰς του, καὶ ὅπερ εἶναι συγγενὲς πολὺ πρὸς τὴν ἠθικὴν προαίρεσιν, νὰ ὑπηγόρευσεν αὐτῷ τὴν ἀπόκρυψιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν παραπλάνησιν τῆς ἀνακρίσεως πρὸς σωτηρίαν τοῦ φίλου. Ἀλλὰ καὶ πλεονεξία, ματαιοδοξία, κουφονοία, μοχθηρία δύναν- ται νὰ εἶναι πηγὴ ψευδολογίας. Ἐπειτα ὑπάρχει διαφορὰ, ἂν τὸ ψεῦδος λέγεται ἐκ προμελέτης καὶ εἶναι τεχνικῶς παρεσκευασμένον, ἢ εἶναι προχειρον μέσον πρὸς ἀπολογία ἐν τῇ ταραχῇ τῆς ψυχῆς ἂν λέγεται παρὰ μαθητοῦ φλυαροῦ ἢ παρὰ μαθητοῦ κρυψίνου ἂν γίνεται τούτου κατόπιν εἰλικρινῆς ἐξ- ὀμολογήσεως καὶ ἀνακαλεῖται ἢ ὑποστηρίζεται ἰσχυρῶς γνωμότως παρ' αὐτοῦ. Ἐπίσης εἶναι διαφορὰ, ἂν εἶναι τὸ πρῶτον, τὸ δεύτερον ἢ εἶναι ψεῦδος σύνθησις εἰς τὸν μαθητὴν, ἂν εἶναι μία ἀναλήθεια ἀνευ τινὸς ὀπισθοβουλίας, ἀνευ τινὸς συμφέροντος ὕλικου ἢ ἠθι- κοῦ, ἢ ἂν ἐρρήθη πρὸς ὠριμὸν κέρδος, ἂν ἐρρήθη πρὸς ὁμοίον τοῦ μαθητῆν ἢ ἂν ἐρρήθη ἐν ἐπισήμῳ τόπῳ πρὸς πρόσωπον, πρὸς ὃ ὄφειλε νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν, ἂν ὁ μαθητὴς ἔχῃ ἀκοῦσαν μορφωσιν, ὥστε νὰ διαγινώσκῃ τὴν ῥυπαρότητα τοῦ ψεύδους ἢ εἶναι ἀμόρφωτος καὶ ψεύδεται ἀυστόλως, διότι δὲν θεωρεῖ τὸ ψεῦδος ἐγκλημα. Ταῦτα πάντα πρέ- πει ὁ καλὸς διδάσκαλος νὰ ἐξετάσῃ, ἵνα πρὸς τὴν διάγνωσιν αὐτὴν προσαρμόσῃ τὴν θεραπείαν καὶ ἀπαλ- λάξῃ τὸν μαθητὴν τοῦ ψυχικοῦ τούτου νοσήματος.

Μετὰ τὴν διάγνωσιν πρέπει νὰ ἐλθῇ ἡ θεραπεία, ἡ τιμωρία, ἥτις πρέπει νὰ κανονίζηται κατὰ τὴν εὐαισθησίαν καὶ τὴν μόρφωσιν τῶν παιδίων, οὐχὶ κατὰ τὸ διαπραχθὲν σφάλμα, καὶ νὰ εὐρίσκηται εἰς ἰσωτερικὴν τινα σχέσιν πρὸς αὐτό. Διὰ τοῦτο, εἴπει- δὴ αἱ τιμωρίαι κανονίζονται κατὰ τὴν εὐαισθησίαν καὶ μόρφωσιν τῶν μαθητῶν, δὲν εἶναι δυνατόν οὐδὲ πρέπει νὰ ὀρισθῶσι ἐκ τῶν προτέρων.

Ἐὰν κρίνωμεν καὶ τὰς σχολικὰς τιμωρίας κατὰ τὸ σύστημα τῶν ποινῶν τῆς πολιτείας, οἷον ἐξεθέ- σαμε αὐτὸ ἐν φύλλῳ 26 τῆς Ἐκπαιδεύσεως, τότε λέ-

γομεν ότι ο μὲν λόγος τῆς ποινῆς εἶναι τὸ γενόμενον παρόπτωμα τοῦ μαθητοῦ, ὁ δὲ σκοπὸς αὐτῆς εἶναι μόνον πρὸς διόρθωσιν καὶ βελτίωσιν τοῦ ἀμαρτήσαντος, καὶ πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων ἐν προσέχῳ καὶ μὴ περιπίπτωσιν εἰς πρᾶξι πτώματα, ἃ φέρουσι κατ' ἀνάγκην εἰς τοιαῦτα δυσάρεστα ἀποτελέσματα. Ὡς πρὸς δὲ τὸ μέγεθος τῆς τιμωρίας, τοῦτο ὀρίζεται ὑπὸ τῆς εὐαισθησίας καὶ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ τιμωρουμένου. Καθόλου δὲ φευκτέαι αἱ ἄγχι σκληραὶ τιμωρίαι, αἵτινες καὶ τὸν ἀμαρτήσαντα σκληρύνουσι καὶ ἐξαγριώνουσι καὶ εἰς τοὺς συμμαθητὰς τοῦ διεγείρουσι ἔλεον πρὸς τὸν πάσχοντα ἀντὶ τῆς ἠθικῆς ἀγανακτικῆς διὰ τὸ παρόπτωμα καὶ οὕτω ποιοῦσιν αὐτοὺς βοηθῶν καὶ συνηγόρους τῶν παρὰπτωμάτων. Ἄλλ' οὐδὲ ἄγαν ἐπιεικῆς πρέπει νὰ εἶναι ἡ τιμωρία, διότι τότε δὲν φέρει συντριβὴν, ἐσωτερικὴν κρίσιν εἰς τὸν ἀμαρτήσαντα. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους μαθητὰς δὲν φοβίζει, τὸν ἀντιὸν μάλιστα δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς δέλεαρ εἰς ἀτακτῆματα καὶ ἀμαρτήματα. Ὡς πρὸς δὲ τὸ εἶδος τῶν τιμωριῶν κατατάσσομεν αὐτὰς εἰς τέσσαρας κατηγορίας εἰς τιμωρίας σωματικὰς, εἰς τιμωρίας τῆς ἐλευθερίας, εἰς τιμωρίας χρηματικὰς, εἰς τιμωρίας τῆς τιμῆς.

Καὶ αἱ μὲν σωματικαὶ τιμωρίαι, μάλιστα αἱ διὰ ῥαβδισμῶν, ὡς παραβλάπτουσι τὴν ὑγίειν τοῦ μαθητοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐξευτελίζουσι αὐτὸν εἶναι γενικῶς ἀπηγορευμένα. Μόνον εἰς ἀδαμάστους φύσεις κατὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν, ὅπου οὐδὲν μέσον ἄλλο δείκνυται τελεσφόρον πρὸς ὑποταγὴν τοῦ μαθητοῦ εἰς τὴν θέλησιν τοῦ διδασκάλου, δύναμεθα νὰ κάμωμεν μετριοτάτην χρῆσιν καὶ σπανιωτάτην. Καὶ ἐνταῦθα ἡ τύψις διὰ λεπτοῦ ῥαβδίου ἐπὶ τῆς παλάμης τοῦ ἀριστεροῦ χειρὸς πρέπει νὰ εἶναι μᾶλλον ὡς φόβητρον ἢ ὡς τιμωρία. Ἡ δύναμις τῆς σωματικῆς τιμωρίας ὑπερετιμήθη ἀνεκθῆν καὶ ὑπερτιμάται ἀκόμη ὑπὸ τῶν διδασκάλων καὶ γίνεται αὐτῆς συνηνοτάτη χρῆσις, ἐν ᾧ εἶναι παιδαγωγικῶς τὸ χειρότερον καὶ βαναυσότερον καὶ κτηνωδέστερον μέσον, ὅπερ κάμνει κακόν, χωρὶς νὰ φέρῃ καὶ καλόν, διότι οἱ σκληρῶς τιμωρούμενοι γίνονται καὶ αὐτοὶ σκληροὶ πρὸς τοὺς ἄλλους. Καταφεύγουσι δὲ συνήθως εἰς τοῦτο οἱ διδάσκαλοι, διότι εἶναι μέσον πρόχειρον, σύντομον, δραστηκὸν καὶ δηλωτικὸν τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἀυθαριεσίας αὐτῶν πρὸς μαθητὰς μικροὺς καὶ ἀδυνάτους. Τίς ἢ ἀνάγκη νὰ σκέπτηται τις πᾶς νὰ μεταχειρίζεται παιδίον τι; Ἀρπάζει τὴν ῥαβδὸν καὶ εἰς δύο λεπτὰ ἐτελείωσεν ἢ ὑπόθεσις. Μοῖ φκίνεται ὅτι εἶναι κειρὸς νὰ εἰσαγάγωμεν εἰς τὸν βίον ἡμῶν ἡθὴ μαλακώτερα καὶ εὐγενέστερα, ἢ δὲ ἀποφυγὴ βίαιων μέτρων σκληρῶν εἶναι σπουδαῖον πρὸς τοῦτο βῆμα. Οἱ διδάσκαλοι ἄς ἀποβάλωσι τὴν ἰδέαν ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διοικηθῶσι τὰ παιδιά ἄλλως ἢ μόνον διὰ τοῦ ξύλου καὶ ἄς πεισθῶσι ὅτι τὸ ξύλον κατέστησε καὶ τὸν νοῦν τῶν μαθητῶν ξύλινον καὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν ὑπουλον. Ὁ Μονταίγιος λέγει: «Ἀποδοκιμάζω

πᾶν εἶδος βίας ἐν τῇ ἀνατροπῇ τρυφερῶν ψυχῶν, ἃς θέλομεν νὰ μορφώσωμεν τιμίας καὶ ἐλευθέρως. Ἐν τῇ αὐστηρότητι, ἐν τῇ βίᾳ ὑπάρχει τι λιαν δουλικὸν καὶ νομιζῶ ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν δύναμεθα νὰ κατορθώσωμεν διὰ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς συνέσεως καὶ τῆς δεξιότητος ἡμῶν, ἡκιστα θὰ δυνηθῶμεν νὰ κατορθώσωμεν διὰ τῆς βίας. Τοῦ ξύλου οὐδὲν ἄλλο εἶδον ἀποτέλεσμα ἢ ὅτι κάμνει τὰς ψυχὰς ἄλλας μὲν περιδεῖς καὶ ἀτόλμους, ἄλλας δὲ ὑπόουλους καὶ μοχθηράς.» Εἰς τὰς σωματικὰς τιμωρίας ὑπάγεται καὶ ἡ στέρησις τῆς τροφῆς, ἡ νηστεία, ἡτις ὡς παραβλάπτουσα τὴν ὑγίειν τοῦ μαθητοῦ εἶναι ἀπηγορευμένη.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς τιμωρίας τῆς ἐλευθερίας, τὸν περιορισμὸν δηλ. ἐν τῷ σχολείῳ, τὴν ἀπομόνωσιν τοῦ μαθητοῦ, τὴν κράτησιν αὐτοῦ ἐν καιρῷ τῶν διαλειμμάτων, αὕτη ἀρμόζει εἰς φύσεις φιλοπαίγμονας, κοινωνικὰς καὶ εἶναι κατάλληλος τιμωρία διὰ τοὺς ἀσυμβιβάστους, τοὺς φιλέριδας, τοὺς ἀμελεῖς μαθητὰς. Ἄλλ' ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ αὐστηρὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἐπιτήρησις, καὶ ἐργασίαι πρὸς ἐκμάθησιν τοῦ μὴ μεμαθημένου, νὰ μὴ συσσωρεύωνται δὲ οἱ τιμωρούμενοι, διότι τότε ὁ περιορισμὸς δὲν εἶναι τιμωρία ἀλλὰ διασκέδασις. Ἡ δὲ φυλάκισις τῶν μαθητῶν ἐν δωματίῳ σκοτεινῷ ἢ ἐν ὑπογείῳ πλήρει ἀκαθάρσιων ἢ ὀγκλισμῶν αὐτῶν ἐν τῷ σχολείῳ ἀνεπιτηρήτων μενόντων, πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς παρελθούσης ἐποχῆς βρασιανιστήρια καὶ φόβητρα καὶ ἡ ἐπιστήμη ἢ παιδαγωγικὴ συμβουλεύει νὰ μὴ γίνεταί αὐτοῦ οὐδέποτε χρῆσις.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς τιμωρίας τῆς τιμῆς αὐταὶ πρέπει νὰ εἶναι τοιαῦται, ὥστε νὰ αὐξάνηται ἡ εὐκισθησία τῆς τιμῆς τοῦ μαθητοῦ, οὐχὶ δὲ νὰ ἀπαμβλύνηται, καὶ πρέπει μετὰ προσοχῆς καὶ μετὰ μεγίστης φειδοῦς νὰ γίνηται αὐτῶν χρῆσις, διότι ἐνδέχεται μᾶλλον νὰ βλάψωσι ἢ νὰ ὠφελῶσιν. Συνίστανται δὲ αὐταὶ εἰς τὴν στέρησιν προνομίων τινῶν τοῦ μαθητοῦ ἢ εἰς τὴν τοποθέτησιν αὐτοῦ εἰς μέρος, ὅπερ εἶναι προσβλητικὸν π. χ. νὰ ἴσταται ὁ βραδέως ἐλθὼν ὀρθὸς ἐκτὸς τῶν θρανίων, νὰ λαμβάνῃ θέσιν ὀμίλων καὶ μὴ προσέχων πρὸ τῆς καθέδρας μεμονωμένους κτλ. Ἡ ἀτίμωσις τοῦ μαθητοῦ διὰ βραδύρων καὶ ἀπανθρώπων μέσων, οἳ εἶναι τὰ μουστουρώματα, οἱ πίνακες τῆς ἀτιμίας, τὰ παράσημα τῆς καταισχύνῃς καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα ἢ ἀγροικία καὶ ἢ ἀπαιδεύσις καὶ ἢ ἀπανθρωπία ἐπεινόησαν, εἶναι κακουργήματα ἀποτρόπαια, ἃ πρέπει, ἂν ὑπάρχουν ἀκόμη, νὰ λείψουν.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς χρηματικὰς τιμωρίας δι' αὐτῶν μᾶλλον τιμωροῦνται οἱ γονεῖς ἢ οἱ μαθηταὶ καὶ δύναται νὰ γίνῃ χρῆσις αὐτῶν, ὅταν πρόκηται περὶ ζημίας γενομένης ἐν τῷ σχολείῳ παρὰ τοῦ μαθητοῦ εἰς πράγματα τοῦ σχολείου ἢ τῶν συμμαθητῶν του.

Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ περὶ τῶν τιμωριῶν ἐν γένει διατυπώσωμεν τὴν γνώμην ἡμῶν διὰ τῶν ἐξῆς κινόνων:

1. Ἡ διοίκησις τοῦ σχολείου πρέπει νὰ εἶνε τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ παρουσιάζεται ἀνάγκη πολλῶν τιμωριῶν. Ὅσοι περισσότεραι τιμωρίαι, τόσῳ ἀθλιώτερον σχολεῖον. Πολλάκις εἰς τὰς τιμωρίας τῶν μαθητῶν τιμωροῦνται τὰ σφάλματα τοῦ διδασκάλου.

2. Οὐδέποτε πρέπει νὰ ὀρίζωμεν ἐκ τῶν προτέρων τὴν τιμωρίαν δι' ὀρισμένα σφάλματα· διότι πολὺ πιθανὸν μαθηταὶ τινες νὰ κάμνωσι τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν καὶ νὰ προτιμῶσι τὰς ἀπηγορευμένας πράξεις, ἂν εὐρίσκωσιν ὅτι αὐταὶ παρέχουσι μείζονα ἀπόλαυσιν τῆς λύπης, ἢν θὰ φέρῃ αὐτοῖς ἡ τιμωρία.

3. Οὐδέποτε πρέπει νὰ μεταχειρίζωμεθα πρὸς τιμωρίαν πράγματα, ἅπερ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ εἶναι καλὰ καὶ ἐπαινετά. Τοιαῦτα δὲ εἶναι αἱ γραφικαὶ ἐργασίαι, ἡ ἀποστήθισις ποιημάτων ἢ λόγου πεζοῦ καὶ τὰ παρόμοια. Διότι οὕτω διεγείρεται τῶν μαθητῶν ἡ ἀποστροφή πρὸς πράγματα, ἃ πρέπει ν' ἀγαπᾶσι.

4. Τὰ τιμωρούμενα παιδιά οὐδέποτε πρέπει νὰ παραγνωρίζωσι τὴν ἀγάπην τοῦ διδασκάλου τὴν ἐμφανιζομένην καὶ ἐν τῇ τιμωρίᾳ αὐτῇ, ἢν πρέπει νὰ θεωρῶσιν ὡς ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῆς κακῆς πράξεως τῶν καὶ ὡς δικαίαν.

5. Ὅταν διὰ μικρᾶς τιμωρίας δύναμεθα νὰ διορθώσωμεν τὸν μαθητὴν, ἄς ἀποφεύγωμεν τὰς μεγαλύτερας.

6. Ἡ τιμωρία οὐδέποτε πρέπει νὰ εἶνε σκληρὰ· διότι ἐξεγείρει τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ μαθητοῦ καὶ ἐξασθενεῖ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον, ὅπερ εἶναι πρόχωμα εἰς τὰς παρεκτροπὰς.

7. Τιμωρίαι ἐξευτελίζουσαι τὸν μαθητὴν ἢ παραβλάπτουσαι τὴν ὑγίειν αὐτοῦ οἳ εἶναι αἱ ὕβρεις, τὸ μουντσουρώμα, τὸ κρέμασμα τῆς ὀνεῖου κεφαλῆς, ἡ ἐγγραφή εἰς τὸν πίνακα τῆς ἀτιμίας, τὸ γονάτισμα, ὁ ῥαβδισμὸς, οἱ κόνδυλοι, τὸ ἀπὸ τῶν ὠτων καὶ τῆς κόμης ἔλκειν, εἶναι αὐστηρῶς ἀπηγορευμένα ὡς καθιστώσασιν τοὺς μαθητὰς ἀφιλοτίμους καὶ ἀναισχύτους, ὡς αἰρούσασιν τὰς καλὰς σχέσεις, αἵτινες πρέπει νὰ ὑπάρχωσι μετὰ διδασκάλου καὶ μαθητῶν καὶ ὡς τρανὰ μαρτύρια τῆς βραβυρότητος καὶ ἀπαιδεύσεως καὶ ποταπότητος τῶν διδασκάλων.

8. Εἰς τοὺς μαθητὰς πρέπει νὰ διδῆται ἐλευθερία πρὸς παιδιὰς παιδικὰς καὶ ἀκάκους. Ἡ ὑπερπαζομένη ἐλευθερία περιέχει ἐν ἑαυτῇ τὴν ἔννοιαν τῆς καταχρήσεως.

9. Οὐδεμία πράξις τοῦ μαθητοῦ εἶναι ἀξιοποινοῦς, ἡτις ἐξετελέσθη ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἀτόπου αὐτῆς.

10. Πᾶσα τιμωρία νὰ εὐρίσκηται ὅσον εἶναι δυνατόν εἰς ἐσωτερικὴν τινα σχέσιν πρὸς τὸ ἀμάρτημα, ὁ ἀμελής νὰ μάθῃ τὸ μᾶθημά του, ὁ κατάχρησιν ποιησάμενος τῆς ἐλευθερίας του νὰ στερηθῇ αὐτῆς, ὁ ἀσυμβιβάστος νὰ ἀπομονωθῇ, ὁ ψεύστης νὰ μὴ ἔγῃ πίστιν, εἰς τὸν ἀσυνειδήτως διαχειριζόμενον τὸ ἀξίωμα του νὰ ἀφαιρῶμεν αὐτό, ἡκιστα δὲ νὰ ἐμπιστευώμεθα εἰς αὐτὸν περισσότερα πράγματα.

11. Κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῶν τιμωριῶν δὲν πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψει τόσον ἡ ἐξωτερικὴ πράξις ὅσον ἡ προαίρεσις τοῦ μαθητοῦ.

12. Αἱ τιμωρίαι πρέπει νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατόν ἠθικῆς φύσεως, νὰ μὴ εἶνε στερήσεις ἢ ἀληθδόνες σωματικαί, ἀλλὰ μέσον πρὸς διέγερσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς φιλοτιμίας τοῦ μαθητοῦ.

13. Τιμωρίαι τότε μόνον νὰ ἐπιβάλλωνται, ὅταν τὰ ἄλλα μέτρα τῆς ἀνατροφῆς εἶναι ἀτελεσφόρητα.

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ
ΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΚΑΘΙΔΡΥΜΑ
ΥΠΟ
Μ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Ἐπιτηνίου

Ἡ μόρφωσις τοῦ χαρακτῆρος εἶναι ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ τούτου δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς ἐσκεμμένης τοῦ παιδαγωγοῦ ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀπροαιρέτου ἐπιδράσεως τριῶν ἄλλων παραγόντων ἡς κοινωνίας δηλ. ἐν ἡ συμπεριλαμβάνεται ἡ ἐκκλησία, ἡ πολιτεία καὶ ἡ οἰκογένεια, τῆς φύσεως ἐπιδράσεως εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς διὰ τε τῶν ἐσωτερικῶν προδιαθέσεων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων, καὶ τῆς τύχης, δι' ἧς δηλοῦμεν τὸ σύνολον τῶν εὐνοϊκῶν ἢ δυσμενῶν περιστάσεων, ὑπ' ἃς ἡ ἀγωγή τελεῖται. Πάντες οὗτοι οἱ παράγοντες ἀσκούσιν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς μεγίστην ἐπιρροήν, ἰδίως ὅμως αἰσθητῆ ἀποβαίνει τῆς οἰκογενείας ἢ ἐπιδράσεως ἕνεκα τοῦ στενοῦ δεσμοῦ τοῦ συνδέοντος τὰ μέλη αὐτῆς καὶ τοῦ μετὰ αὐτῶν ὑπάρχοντος διηνεκοῦς συγχρωτισμοῦ. Ἄλλως ἢ αἰκογένεια δὲν ἐνεργεῖ μόνον ὡς τυφλὸς παράγων, ἀλλὰ μετέχει καὶ τῆς ἐσκεμμένης ἐνεργείας τῆς ἀγωγῆς καὶ μερίζεται πρὸς τὸ σχολεῖον τὴν εὐθύνην τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς. Ἡ ἄμεσος μάλιστα ἀγωγή ἀνήκει ἰδίως εἰς τὴν οἰκογένειαν, ὅπως ἡ ἔμμεσος ἀγωγή, ἡ διδασκαλία, ἀνήκει ἰδίως εἰς τὸ σχολεῖον. Ἀνήκει δὲ εἰς τὴν οἰκογένειαν ἰδίως ἡ ἄμεσος ἀγωγή, διότι ἐν αὐτῷ πάντα τὰ παιδαγωγικὰ μέσα διὰ τοὺς ἀνωτέρω δειχθέντας λόγους ἀποκτῶσι μείζονα ἰσχύν καὶ διότι ἐν αὐτῇ δύναται καλλίτερον νὰ μελετηθῇ τοῦ ἀνατρεφομένου ἢ προσωπικότης, ἢς ἡ γνώσις κρίνεται ἀναπόφευκτος πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀγωγῆς. Ὁ διδάσκαλος ὅμως δὲν δύναται νὰ μελετήσῃ καλῶς τὴν προσωπικότητα τῶν μαθητῶν, οὗς βλέπει πάντας συγχρόνως ἐπὶ τινος μόνον ὥρας, κατὰ τὰς ὥρας μάλιστα τῆς διδασκαλίας, αἵτινες εἶναι ἡκιστα κατάλληλοι πρὸς τοιαῦτα παρατηρήσεις. Οὐδὲν ἦτον ὁ διδάσκαλος δὲν πρέπει νὰ λησμονήσῃ ὅτι εἶναι καὶ παιδαγωγός, ὅτι καθῆκον ἔχει ὄχι μόνον νὰ παράσχῃ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ γνώσεις, ἀλλὰ καὶ νὰ ἠθικοποιήσῃ αὐτοὺς καὶ ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ ἀποθρυνθῇ ὑπὸ τῶν δυσκολιῶν τοῦ ἔργου, οὐδὲ

νά φεισθῆ κόπων, ὅπως ἐπιτελέσῃ τὸ ὕψιστον τοῦτο καθήκον.

Πρὶν ἢ δὲ εἰσελθῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν μέσων, δι' ὧν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ καθήκον τοῦτο, πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὰ μέσα ταῦτα δὲν εἶναι πάντοτε καὶ διὰ πάντας τοὺς μαθητὰς τὰ αὐτά, ἀλλὰ καθορίζονται ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀτομικότητα, τὸ φύλον καὶ τὴν ἡλικίαν αὐτῶν.

Ἡ ἀτομικότης τοῦ μαθητοῦ, ἣτις μορφοῦται κατὰ τὰς φυσικὰς αὐτοῦ προδιαθέσεις καὶ τὰς ἰδιαιτέρας περιστάσεις, ὑφ' ἧς ἡξίησεν, ἔχει μεγίστην σημασίαν διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν παιδαγωγικῶν μέσων. Διὰ τοῦτο ἀνάγκη ὁ διδάσκαλος ὄχι μόνον τὰ ψυχικὰ ἐν γένει φαινόμενα ἐπιμελῶς νὰ μελετᾷ, ἀλλὰ καὶ τὸν χαρακτῆρα ἐκάστου τῶν μαθητῶν προσεκτικῶς νὰ παρατηρῇ. Ἡ παρατήρησις αὕτη εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσα, διότι δεικνύει τὰς ποικιλίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ καθίσταται πλουσία πηγὴ ὀρθῶν ψυχολογικῶν γνώσεων καὶ ἀσφαλούς διδασκαλικῆς πείρας. Μόνον τοιοῦτοτρόπως δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ γνωρίσῃ τὰ ὅρια τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ νὰ ἐκλέξῃ τὰ ἀσφαλέστερα παιδαγωγικὰ μέσα. Ὅπως ἐν τῇ διδασκαλίᾳ πρέπει νὰ ἐξετάζηται ὁ κύκλος τῶν παραστάσεων τοῦ μαθητοῦ καὶ εἰς αὐτὸν νὰ προσαρμόζηται τὸ νέον, οὕτω πρέπει καὶ ἐν τῇ κυρίως ἀγωγῇ νὰ ἐξετάζωνται αἱ θυμικαὶ ιδιότητες τοῦ μαθητοῦ καὶ συμφῶνως πρὸς αὐτὰς νὰ ἐκλέγωνται τὰ παιδαγωγικὰ μέσα. Αἱ τοιαῦται παρατηρήσεις, ὡς εἶπομεν, διὰ τὴν πληθὺν τῶν μαθητῶν εἶναι εἰς τὸν διδάσκαλον εὐκόλοι, διὰ τοῦτο συμφέρει ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατόν μικρότερος, οὐδέποτε δὲ πρέπει καὶ ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖω εἰς διδάσκαλος νὰ ἔχει πλείονας τῶν 60-70 μαθητῶν. Σχετικῶς δὲ καλλίτερον δύναται νὰ μελετήσῃ ὁ διδάσκαλος τὴν ἀτομικότητα τῶν μαθητῶν κατὰ τὰ διαλείμματα καὶ τοὺς περιπάτους, ὅτε ἔχουσιν οὗτοι μείζονα ἐλευθερίαν καὶ δύναται ἐπομένως σαφέστερον νὰ ἐξωτερικεύσῃ τὰς ἐσωτερικὰς αὐτῶν διαθέσεις, τὰς ἀρετὰς ἢ τὰς κακίας. Ἐν τούτοις ὁ διδάσκαλος ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως μόνον ἀτελεῖ γνῶσιν τῆς ἀτομικότητος τῶν μαθητῶν θὰ λάβῃ καὶ διὰ τοῦτο ἀπαιτεῖται νὰ εὐρίσκηται εἰς συννενοήσιν μετὰ τῆς οἰκογενείας, παρ' ἧς δύναται νὰ λάβῃ πολυτίμους πληροφορίας. Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τοῦτο θέλει προκύψῃ ὅτι πάντες οἱ μαθηταὶ δὲν ἔχουσι τὰ αὐτὰ πνευματικὰ προσόντα καὶ τὰς αὐτὰς ἠθικὰς ιδιότητας, ἀλλ' ὁ διδάσκαλος δὲν πρέπει νὰ σπεύδῃ εἰς τὰς κρίσεις του περὶ τῶν καλῶν, οὐδὲ νὰ ἀπελπίζεται ταχέως περὶ τῶν κακῶν, ἀλλὰ νὰ ἀποβλέπῃ μετὰ συμπαιθείας εἰς τὰς ἀτελείας αὐτῶν καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ μετὰ στοργῆς τὴν θεραπείαν αὐτῶν. Διὰ τῆς θερμότητος τῆς ἀγάπης τοῦ διδασκάλου εἶναι δυνατόν νὰ βλαστήσῃ τοῦ ἀγαθοῦ ὁ σπόρος ἐπὶ ἰσάφους γέρσου. Ἄλλ' ἡ ἐπιτυχία δὲν θὰ στέψῃ πάντοτε τοὺς κόπους αὐτοῦ, οὐ,

πολλάκις οἱ ἄλλοι παράγοντες θέλουσι ματαιώσῃ εἰς τὸν διδάσκαλον ἀρκεῖ τότε ἡ συναίσθησις ὅτι αὐτὸς δὲν ἐγένετο αἰτία τοῦ κακοῦ. Ἐν τούτοις εἰς τὴν τοιαύτην εὐγενῆ τοῦ διδασκάλου προσπάθειαν τίθενται καὶ τινα ὅρια, διότι ὑπάρχουσι δυστυχῆ ὄντα, ἅτινα ἕνεκα σωματικῶν ἢ πνευματικῶν ἐλλείψεων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τύχῃσι τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἀλλ' εὐρίσκουσιν ἄσυλον εἰς ἰδιαίτερα φιλάνθρωπικὰ ἰδρύματα.

Ἐκτὸς τῆς διαφορᾶς τῆς ἀτομικότητος ἡ ἀγωγή πρέπει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς διαφορὰς τοῦ φύλου. Αἱ διαφοραὶ τοῦ φύλου εἶναι τόσον οὐσιώδεις, ὥστε ὄχι μόνον τὰ μέσα, ἅτινα ἡ ἀγωγή ἐκατέρου φύλου μεταχειρίζεται, εἶναι διάφορα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ μερικώτεροι σκοποὶ. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ἀγωγήν συμφέρει ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον νὰ χωρίζωνται τὰ φύλα, οὕτω δὲ ἀποφεύγονται καὶ πολλοὺς κινδύνους, οἵτινες ἐκ τοῦ συγχρωτισμοῦ τούτου δύναται νὰ προκύψωσιν. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ καὶ τὰ κοράσια πρέπει νὰ τύχῃσι τῶν ἀγαθῶν τῆς δημοτικῆς τούλαχιστον ἐκπαιδεύσεως, ἀδύνατον δὲ εἶναι δι' οἰκονομικοὺς λόγους, ἐν ἐκάστῳ χωρίῳ νὰ ὑπάρχῃ σχολεῖον ἀρρένων καὶ παρθυναγωγεῖον. ἀναγκαζόμεθα νὰ δεχθῶμεν ὡς μέτρον τῆς ἀνάγκης τὴν ἀπὸ κοινοῦ φοιτήσιν τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων. Οἱ κίνδυνοι τῆς τοιαύτης κοινῆς ἀγωγῆς μετριάζονται οὐσιωδῶς καὶ σχεδὸν ἀποσοβοῦνται, ἂν ὑπάρχωσιν ἐν τῷ σχολεῖω δύο θύραι καὶ δύο αὐλαί, ὧν μία διὰ τὰ ἄρρενα καὶ μία διὰ τὰ κοράσια, ἂν πάντα τὰ κοράσια κἀθῆνται ὁμοῦ εἰς τὰ τελευταῖα θρανία καὶ τέλος ἂν εἶναι ἄγρυπνος ἢ ἐπίβλεψις τοῦ διδασκάλου, ὅστις οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν πρέπει νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν θέσιν του. Ὅτι ὁ διδάσκαλος ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ εἶναι χρηστοτάτων ἡθῶν, περιττὸν νὰ ἀναγραφῇ ὡς συνθήκη ἰδιαίτερα τοιοῦτος πρέπει νὰ εἶναι ὁ διδάσκαλος καὶ ἂν εἰς τὸ σχολεῖον αὐτοῦ δὲν φοιτῶσι κοράσια. Συνήθως ὑποδεικνύεται ὡς ἀναγκαῖον ὁ διδάσκαλος νὰ εἶναι ἔγγαμος, ἀλλὰ προφυλακτικὸν τοῦτο μέτρον δὲν μοι φαίνεται πολὺ ἀσφαλές, ἀφ' οὗ ἡ πείρα κατέδειξεν ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἔγγαμοι ὑπόπτων ἡθῶν καὶ ἄγαμοι ἀνώτεροι πάσης ὑπονοίας.

Ἡ ἀγωγή τέλος πρέπει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὰς διαφορὰς τῆς ἡλικίας καὶ κατ' αὐτὰς νὰ ἐκλέγῃ τὰ παιδαγωγικὰ μέσα, ἅτινα ὀφείλει νὰ μεταβάλλῃ ἀναλόγως πρὸς τὴν ὀριμότητα τῶν μαθητῶν. Οὕτω π. χ. κατ' ἀρχὰς ἡ ἀγωγή στηρίζεται κυρίως εἰς τὴν παιδονομίαν, μεθ' ἧς συμπίπτει ἡ ὀδηγία, βραδύτερον ὅμως ἡ παιδονομία ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ὀδηγίαν, οὕτω δὲ κατ' ὀλίγον παρέχει εἰς τὸν μαθητὴν μεγαλητέραν ἐλευθερίαν, ἢ ἐπιτήρησις γίνεται ἀσθενεστέρη, ἢ προσταγὴ μεταβάλλεται εἰς συμβουλήν, κτλ
(Ἐπεται συνέχεια).